

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “เพื่อน” เป็นภาษาถิ่นทางภาคเหนือ หมายถึง การแสดงออกด้วยท่าทางต่างๆ จะโดยธรรมชาติ หรือปรับแต่งไปแล้วก็ตาม ตรงกับคำว่า “รา” ในภาษาถิ่นภาคกลาง ด้วยเหตุนี้ชาวล้านนาจึงเรียกกระบวนรำชุดต่างๆของตนทั้งหมดว่า “เพื่อน”¹

เพื่อนที่เกิดขึ้นในระยะแรกเริ่ม เป็นการเพื่อนที่ร้ายรำด้วยความปิติยินดี เลียนแบบหรือคัดแปลงมาจากธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่น หรือแต่ละดินแดนตามแต่เผ่าพันธุ์ของตน ไม่มีท่าทางที่ตายตัว หรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับใดๆจะแสดงเป็นชุดๆ นิยมเพื่อนในประเพณีทางศาสนาและสักการะผีที่ปกปักรักษา เช่น เพื่อนผิมด เพื่อนผีเม็ง เพื่อนดาบ เพื่อนก่ายลาช เพื่อนแห่ครัวทาน หรือ เพื่อนเล็บ เป็นต้น

เพื่อนเล็บ เป็นการเพื่อนที่ผู้เพื่อนจะสวมเล็บทั้ง 8 นิ้วยกเว้นนิ้วหัวแม่มือประกอบการเพื่อน ผู้เพื่อนจะนิยมใช้ผู้เพื่อนที่เป็นผู้หญิงล้วนประมาณ 6 – 8 คน แต่ในพิธีสำคัญอาจจะใช้ผู้ชายเพื่อนด้วยก็ได้

การเพื่อนเล็บสามารถเพื่อนอยู่กับที่หรือเพื่อนประกอบขบวนแห่ครัวทานของชาวบ้านหัววัด จึงมักจะเรียกว่า เพื่อนแห่ครัวทาน คือการเพื่อนนำเครื่องไทยทาน ไปวัด กระบวนท่าเพื่อนผู้ที่เป็นครูฝึกซ้อม คือ ช่างเพื่อนรุ่นพี่ รุ่นแม่ รุ่นยายย่า ตามแต่ผู้ใดจะวางรูปแบบกระบวนลีลาท่าเพื่อนแล้วแต่จะตกลงกันกำหนดขึ้นมาในแต่ละคณะ โดยไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน หรือตามแต่หน่วยงานสถานศึกษากำหนดท่าเพื่อนไว้

ผู้เพื่อนจะแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง คือ นิยมสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นลายขวาง ห่มสไบ สีระชะเกล้าผมมวย เหน็บดอกเอื้อง คนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการเพื่อนจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองดั้งเดิม ที่มีชื่อเรียกว่า “วงกลองดิ่ง โนง” บรรเลงประกอบการเพื่อนไปเรื่อย ๆ

---

¹ ธีรยุทธ ขวงศรี . การดนตรี การขับ การเพื่อน ล้านนา. สุวีริ่งส์บุ๊คเซนเตอร์ . 2540 .

เพื่อนเลียบ เป็นการเพื่อนที่นิยมเพื่อนอยู่มากในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน โดยจะนิยมเพื่อนในงานเทศกาล งานปอยหรืองานบุญ กลุ่มคณะช่างเพื่อนที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงอย่างยิ่งในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ คณะช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีกลุ่มช่างเพื่อนเลียบอาวุโสที่มีอายุตั้งแต่ 68 ปีขึ้นไป เป็นคณะช่างเพื่อนที่ยังคงอนุรักษ์และรักษารูปแบบ ทำเพื่อนเลียบแบบดั้งเดิม สืบเนื่องมาเป็นเวลาประมาณ 48 ปี

แต่เดิมวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ไม่มีช่างเพื่อนเลียบประจำวัด เหมือนกับวัดทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ ที่จะต้องมีคณะช่างเพื่อนเลียบเป็นช่างเพื่อนประจำวัด เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มหัววัดไปเพื่อนนำขบวนแห่เครื่องไทยทาน รวมทั้งทำบุญในงานปอยตามหัววัดต่าง ๆ นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ได้มีความคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มช่างเพื่อนเลียบประจำวัดพระสิงห์ขึ้น จึงได้ชักชวนชาวบ้านในละแวกวัด จัดตั้งกลุ่มช่างเพื่อน และทำการฝึกหัดเพื่อน โดยมีสมาชิกช่างเพื่อนดังนี้

1. นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง ผู้จัดตั้งและฝึกหัดช่างเพื่อนอาวุโส วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
2. นางจันทร์จร ศศิธร ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 72 ปี
3. นางศรีนวล โปธิศรี ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 70 ปี
4. นางเกียงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ปัจจุบันอายุ 70 ปี
5. นางอำไพ ดวงใจ ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (ปัจจุบันถึงแก่กรรม)
6. นางบัวผา จันทิมา ช่างเพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และสมาชิกวงดนตรีพื้นเมืองอาวุโส ปัจจุบันอายุ 74 ปี

กระบวนการทำเพื่อนที่ปรากฏในกลุ่มคณะช่างเพื่อนได้รับการถ่ายทอดมาจาก นางจันทร์เพ็ญ รอดเครือทอง เป็นผู้ก่อตั้งและฝึกหัดกระบวนการทำเพื่อนให้แก่สมาชิก กระบวนการที่ใช้เพื่อนมีด้วยกันประมาณ 15 ท่า และปัจจุบันกลุ่มคณะช่างเพื่อนยังคงรักษารูปแบบกระบวนการทำเพื่อนไว้ได้

การแต่งกายของกลุ่มช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ล้านนาเหมือนอย่างเช่นช่างฟ้อนหัววัดทั่วไป แต่จะจัดหาเครื่องแต่งกายด้วยการใช้ทุนส่วนตัวของช่างฟ้อน ทำการตัดเย็บและจัดซื้อเองมาโดยตลอด โดยมีได้ใช้เงินทุนจากวัดหรือของความอนุเคราะห์จากหน่วยงานทั่วไปเหมือนเช่นช่างฟ้อนกลุ่มอื่น

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันกลุ่มคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์ แต่ละท่านเริ่มมีอายุที่มากขึ้น และยังไม่มียศทางการศึกษา หรือกลุ่มเยาวชนใดที่จะทำการสืบสานกระบวนท่าฟ้อนเล็บของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์ และปัจจุบันได้มีสมาชิกช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารได้รับเชิญไปเป็นคณะกรรมการการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บให้กับหน่วยงานและงานปอยหลวงของหัววัดต่าง ๆ เช่น เป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดฟ้อนเล็บให้แก่พิพิธภัณฑ์พระตำหนักคาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ อยู่เป็นประจำ

ผู้วิจัยสนใจศึกษากระบวนท่าฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมและจัดบันทึกเป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบสานเป็นเอกสารทางวิชาการ มิให้กระบวนท่าฟ้อนของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารจางหาย และให้คงอยู่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 2.1. ศึกษาประวัติของการฟ้อนเล็บช่างฟ้อนอาวุโส วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
- 2.2. ศึกษาแนวความคิดและกระบวนท่าฟ้อนเล็บของช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ

3. ขอบเขตของงานวิจัย

- 3.1. การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา พัฒนาการ การฟ้อนเล็บของคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโส วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2503 - 2550
- 3.2. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนท่าฟ้อนเล็บจากช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ฟ้อนเล็บ หมายถึง การฟ้อนที่เรียกชื่อตามลักษณะมือของช่างฟ้อนที่สวมเล็บยาว ซึ่งทำด้วยทองเหลือง สวมที่นิ้วมือ 2 ข้างจำนวน 8 นิ้ว ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ บางแห่งเรียกว่า ฟ้อนเมือง เพราะเป็นการฟ้อนตามแบบโบราณของคนเมือง ที่รู้จักโดยทั่วไปคือ ชาวไทยวน หรือชาวล้านนา จึงเรียกว่า ฟ้อนเมือง ถ้านำไปฟ้อนนำขบวนแห่ครัวทาน จะนิยมเรียกว่า ฟ้อนแห่ครัวทาน

ช่างฟ้อนหัววัด หมายถึง กลุ่มสตรีที่มีความสามารถในด้านการฟ้อน รวมกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนร่วมฟ้อนนำขบวน ในงานต่างๆที่ทางวัดของตนได้ไปร่วมงาน

คณะศรัทธา หมายถึง ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาในการทำบุญ มาทำบุญที่วัดและเป็นชาวบ้านที่ช่วยเหลือในงานกิจกรรมต่างๆที่ทางวัดได้จัดขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

5.1. ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนเล็บจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่

- 5.1.1. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 5.1.2. หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
- 5.1.3. ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- 5.1.4. ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

5.2. ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตกระบวนการทำฟ้อนและการสัมภาษณ์ผู้รู้ ศิลปินพื้นบ้านล้านนา ได้แก่

- 5.2.1. นางสมพันธ์ โชคณา ผู้เชี่ยวชาญและศิลปินแห่งชาติ (สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน - ช่างฟ้อน)
- 5.2.2. นางสาวสุกัญญา ชมพูนรัตน์ อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
- 5.2.3. นางเพียงแข จิตรทอง อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
- 5.2.4. นางจันทร์จร ศศิธร ช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.5. นางเก๋ียงคำ อรุณสิทธิ์ ช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.6. นางศรีนวล โพธิศรี ช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- 5.2.7. นางบัวผา จันทิมา ช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

5.3. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

นาฏดุริยการล้านนา. สนั่น ธรรมธิ. ประวัตติ์เครื่องดนตรีล้านนาตลอดจนขั้นตอนการประดิษฐ์ และ ประวัตินาฏศิลป์ล้านนา ตลอดจนองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง.

การดนตรี การขับ การฟ้อน ล้านนา. ธีรยุทธ ขวงศรี. อธิบายประวัติการแสดงนาฏศิลป์ล้านนาและดนตรีประเภทต่างๆ.

ขัตติยานีศรีล้านนา. วงศักดิ์ ณ เชียงใหม่. กล่าวถึงขัตติยานีในประวัติศาสตร์ล้านนา ประวัตติ์พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนครเชียงใหม่ และเจ้านายสตรีในดินแดนล้านนา.

แนวคิดทฤษฎีการพื่อนล้านนาแบบใหม่. อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. นาฏศิลป์ ล้านนาแนวใหม่ ที่ได้นำแนวการพื่อนแบบพื้นเมืองมาปรับปรุงในด้านองค์ประกอบต่างๆ เช่น เครื่องแต่งกาย คนตรี และอุปกรณ์ประกอบการแสดง.

5.4. ศึกษากระบวนการทำพื่อนเล็บและวิเคราะห์สรุปผลและนำเสนอเป็นงานวิจัย ดังนี้
บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 ความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี ของคนเชียงใหม่

2.1. การพื่อนของชาวเชียงใหม่

2.2. ความเป็นมาของการใช้เล็บประกอบการพื่อน

2.3. รูปแบบการสืบทอดการพื่อนเล็บ

2.4. รูปแบบการแต่งกายพื่อนเล็บ

2.5. เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการพื่อนเล็บ

2.6. การประกวดพื่อนเล็บ

สรุปบทที่ 2

บทที่ 3 ประวัติศาสตร์พื่อนเล็บคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

รวมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

3.1. ประวัติและการก่อตั้งคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.2. ผลงานและกิจกรรมของคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.3. ประวัติสมาชิกคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.4. องค์ประกอบการพื่อนของคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์

3.4.1. เครื่องแต่งกาย

3.4.2. คนตรี

สรุปบทที่ 3

บทที่ 4 กระบวนการทำพื่อนเล็บของคณะช่างพื่อนอาวุโสวัดพระสิงห์รวมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

4.1. ลักษณะการย่ำและทิศทางของการฟ้อนเล็บคณะช่างฟ้อนเล็บอาวุโส
วัดพระสิงห์

4.2. ลักษณะการแปรแถวของคณะช่างฟ้อนอาวุโสวัดพระสิงห์

สรุปบทที่ 4

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1. ทราบถึงแบบแผนและจารีการแสดงนาฏยลักษณ์พื้นบ้านดั้งเดิมทางภาคเหนือ
ของประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์ประกอบความรู้ที่ขาดแคลนในรูปแบบวิชาการ

6.2. เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของแม่ครูพื้นบ้านของสังคมไทย ให้เป็นที่ประจักษ์ใน
แวดวงวิชาการสืบต่อไป